

Perestroika

Neuvostoliiton romahduksen lopullisena läh-
tölaukauksena on pidetty NKP:n pääsihteeri
Mihail Gorbatšovin 20 vuotta sitten aloittamaa
perestroikaa ja glasnostia, jotka laukaisivat
liikkeelle Neuvostoliiton hajoamiseen johtaneen
tapahtumien vyöryn.

Arviot perestroikasta vaihtelevat edelleen
melko paljon. Myös venäläisten omat näkemyk-
set siitä ja sen liikkeelle panijasta, Neuvostoliiton
viimeisestä presidentistä Gorbatšovista, ovat
ristiriitaiset. Mieliäpidetiedustelujen (VTŠIOM)
mukaan peräti 60 % venäläisistä suhtautuu
negatiivisesti ja vain korkeintaan viidennes
positiivisesti perestroikaan. Suhtautuminen
Gorbatšoviin henkilönä sen sijaan on vuosien
myötä hieman lieventynyt, sillä nyt enää vajaa
50 % vastaajista suhtautuu häneen henkilönä
suoranaisen kielteisesti.

Tämä ei silti merkitse sitä, että Gorbatšov ja
hänen perestroikansa pääsisi lähellekään niitä
kannatuslukemia, joilla esimerkiksi Brežnevin
aikaa arvostetaan. Edelleenkin lähes 40 % venä-
läisistä haluaisi palata Brežnevin aikaan ennen
perestroikan alkua. Väestön todellisuudentajusta
kertoo se, että tästä huolimatta noin 85 % pitää
paluuta todellisuudessa mahdottomana. Tällaiset
mielialat syntyvät siitä, että lähes puolet venä-
läisistä uskoo, että elämä olisi nyt parempaa,
ellei perestroikaa olisi koskaan aloitettu. Syyt-
kin perestroikan vastustukseen ovat pysyneet
VTŠIOM:n mittauksen mukaan samoina kuin
perestroikan loppuaikoina: epävakaus (57 %),
moraalinen taantuminen (56 %), turvattomuus

(50 %) lain ja järjestyksen puute (44 %) ja etniset
konfliktit (33 %).

Tämän valossa Venäjän presidentti Putinin
lausunto siitä, että Neuvostoliiton tuhoutuminen
oli viime vuosisadan katastrofi, on ymmärrettä-
vä. Neuvostoliiton hajoamista ovat pahoitelleet
Putinin lisäksi niin kommunistit kuin monet
liberaalidemokraatitkin kuten Jabloko -puolueen
johtaja Grigori Javlinski. Vaikka Neuvostoliiton
kaatuminen avasi paremman elämän ja myös
rikastumisen mahdollisuuden toisille, enemmistö-
lle venäläisistä se on toistaiseksi merkinnyt
kehitystä selvästi huonompaan suuntaan.

Samalla on hyvä huomata, että tyytymättö-
myys nykyiseen ei kanavoitu vaatimukseksi
palauttaa entisenlainen sosialismi Venäjälle. Vain
noin 20 % venäläisistä ilmoittaa mieliäpidetiedus-
teluissa kannattavansa sitä. Tämä on tietenkin
ristiriidassa sen kanssa, että vajaa puolet väestös-
tä haikailee Brežnevin ajan perään. Yksi selitys
tähän lienee 1970-luvun arkinen vakaas.

Eräs venäläinen poliittinen kommentaattori
vertasi hiljattain Gorbatšovin uudistuspolitiikkaa
Thomas Moren teokseen *Utopia*, jonka hahmot-
telemasta ihanneyhteiskunnasta yksikään piirre ei
ole toteutunut. Sen sijaan, että venäläiset olisivat
saaneet perestroikan seurauksena Gorbatšovin
tarkoittaman ”ihmiskasvoisen sosialismin”, he
saivat ”kapitalismin epähumaanein kasvoin”.
Venäläisen kapitalismin epäsosiaalinen puoli
herättää siellä yhä eniten vastustusta. Kolme
neljästä venäläisestä uskoo uudistuspolitiikan
jatkumisen merkitsevän uusia huononnuksia

heidän elämäänsä ja lähes 80 % uskoo joukko-protestien niitä vastaan jatkuvan. Tämä ei lupaa helppoja aikoja myöskään presidentti Putinille, jonka kannatuslukemat ovat tällä hetkellä aallonpohjassa.

On kuitenkin hyvä muistaa, että valtakunnan menettämisestä huolimatta Mihail Gorbatšovin uudistusten taustalla oli järkevä ydinajatus. Hänen politiikkansa yksi eittämätön ansio oli silloisen kilpavarustelukierteen katkaiseminen ja pyrkimys ylittää kylmän sodan ja suurvaltojen kolmansissa maissa aseelliseksi yhteenotoiksi eskaloitunut vastakkainasettelu. Neuvostoliitto oli määrä tuoda ”takaisin yhteiseen eurooppalaiseen kotiin”. Tosin tänään voidaan hyvällä syyllä väittää, että myös tämä paremman maailman visio osoittautui toteutumattomaksi utopiaksi.

Gorbatšovia on kiitetty myös siitä, että hän vältti Neuvostoliiton hajoamisprosessin kärjistyksen Jugoslavian sisällissodan kaltaiseksi katastrofiksi. Lopputuloksen puolesta kunnia voidaan tietenkin antaa Gorbatšoville, mutta yhtä hyvin voidaan myös kysyä, oliko hänellä siinä vaiheessa, kun Neuvostoliiton hajoamisen sinetöinyt *Belovežkajan* sopimus elokuussa 1991 allekirjoitettiin, enää mitään muuta mahdollisuutta kuin hyväksyä se tosiasiana?

Moscow News julkaisi maaliskuussa Gorbatšovin ja hänen lähipiiriinsä kuuluneen uudistajan Aleksandr Jakovlevin yhteishaastattelun. Gorbatšov määrittelee Jakovlevin säestämänä seuraajansa, silloisen Venäjän korkeimman neuvoston puhemiehen Boris Jeltsinin, epäluotettavaksi ja kostonhimoiseksi seikkailijaksi, joka oli valmis mihin tahansa ”seikkailuihin saadakseen kaikki ylösalaisin”. Gorbatšov kertoo tehneensä kaikkensa estääkseen *Belovežkajan* sopimuksen syntymisen. Hän pahoittelee yhä sitä, että hänen laatimansa kompromissiesitys, joka olisi muutannut Neuvostoliiton entiseen verrattuna löyhähköksi liittovaltioksi, kaatui. Gorbatšov tuntee jääneensä yksin vastustamaan *Belovežkajan* sopimuksen syntymistä. Kun se julkistettiin, hän muistaa kaikkien – median, intelligentsian, sotilaiden ja kansan – vaienneen. Samalla kun presidentti Gorbatšov kertoo tarjonneensa

sopimusmalliaan liittovaltion muille johtajille, hän oli ojentanut heille virallisen ilmoituksen, jossa sitoutui vetäytymään uuden liittovaltion presidentin virasta.

Gorbatšov ajoittaa perestroikan alun Brežnevin jälkeen 1982 puolueen pääsihteeriksi valitun Juri Andropovin kauteen. Hän kokosi omaa perestroikaansa varten ryhmän, johon kuuluivat mm. sekä Gorbatšov itse että hänen aikanaan pääministeriksi noussut Nikolai Ryžkov. Toinen perestroikan aloittamisesta kunniaa saava henkilö on Kanadan liberaali pääministeri Trudeau, jonka kanssa Gorbatšov ja Jakovlev kävivät keskusteluja Neuvostoliiton uudistamisesta. Noustessaan valtaan puolueen pääsihteeriksi 1985 Gorbatšovilla oli kertomansa mukaan yhä luja usko siihen, että hän voisi Moskovasta käsin voittaa ”byrokraattien vastustuksen” ja uudistaa maata samaan tapaan kuin hän oli tehnyt Stavropolin alueen puoluesihteerinä.

Gorbatšov nostaa esille kaksi kohtalokasta virhettä urallaan. Ensimmäinen on se, ettei hän lähettänyt Moskovin kaupungin puoluesihteeriksi nostamaansa Boris Jeltsiniä ”jonkun banaanitasavallan suurlähettilääksi” vielä siinä vaiheessa, kun se oli mahdollista. Toinen on taas se, ettei hän hajottanut NKP:ta kahdeksi puolueeksi, joista toinen olisi muodostunut hänen uudistuksiensa tukivoimaksi. Siinä mielessä virheitä voidaan pitää kohtalokkaina, että näin Gorbatšov hänet loi itsensä syrjäyttäneen ja Neuvostoliiton hajoamiseen ratkaisevasti vaikuttaneen poliitikko Jeltsinin ja hukkasi NKP:n syrjään siirtämisen kautta oman poliittisen selkänöjansa onnistumatta synnyttämään sen tilalle mitään uutta.

Helsingissä 21.5. 2005

Markku Kangaspuuro